

Min afrikanske reise

Astri Johnsen
RBUP Helse Øst og Sør

Datoen er 9. desember 2006. Jeg sitter på Gardermoen på vei til Sør-Afrika, nærmere bestemt Cape Town. Jeg skal besøke familie som har bosatt seg på en vingård.

KALLET: Ludvig og Martha Johnsen, artikkelforfatterens besteforeldre, som pastorektepar i en misjonskirke i New Haven, Connecticut, ca 1898.

Foto: privat.

Jeg har ogsaa andre faar, som ikke er av denne sti; ogsaa dem skal jeg føre frem, og de skal høre min røst, og der skal bli en hjord, en hyrde.

Joh. 10,16

Som reiselektyre har jeg med meg en liten bok, utgitt i 1921 på et trykkeri i Askim. Tittelen er *Blant Sorte og Hvite i Syd-Afrika. Reiseskildringer*. Av Pastor Ludv. Johnsen. Under forfatterens navn står: «Med 36 illustrasjoner.»

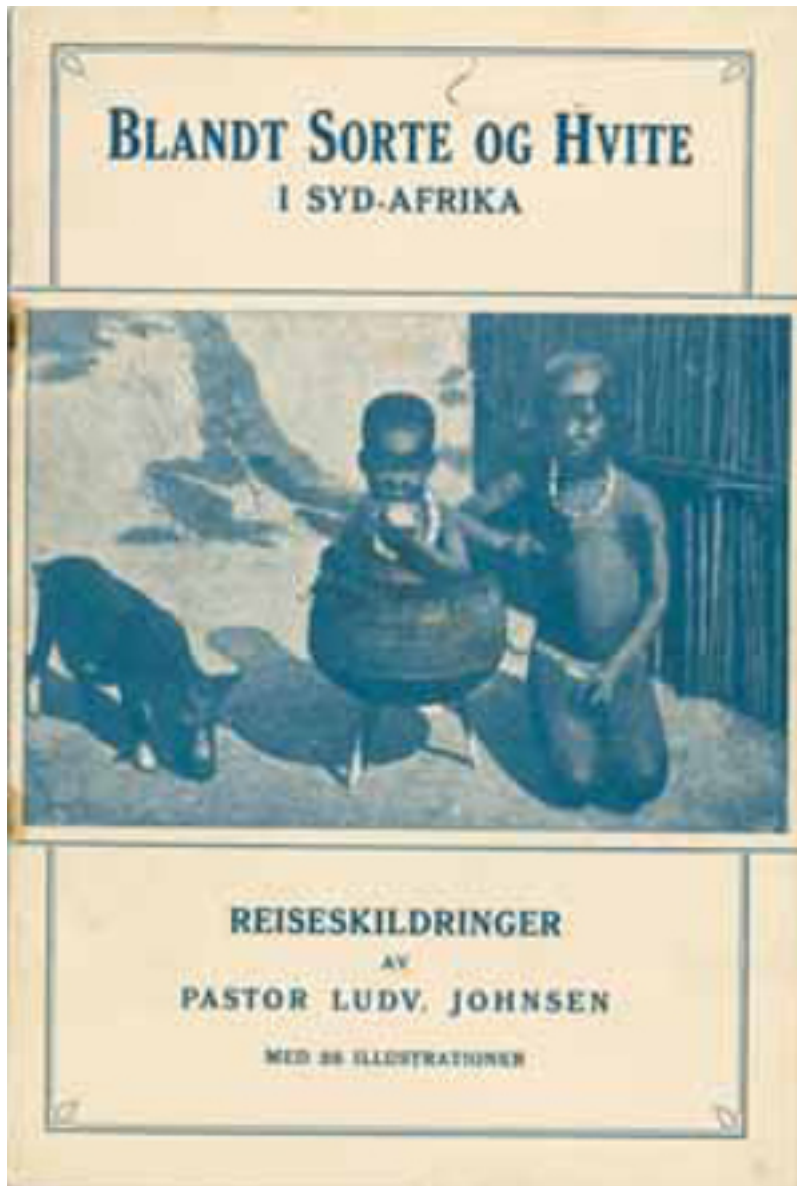
Forfatteren er min farfar, oppvokst på et lite småbruk på Sør-Vestlandet, utvandret til Amerika på slutten av 1800-tallet, hvor han ble leder for en menighet. Etter å ha etablert familie i New Haven ble han «kalt» tilbake til Norge i 1912. Ni år etter ble han «kalt» av «Den Skandinaviske allianse Mission» i Nord-Amerika til å foreta en inspeksjonsreise på dennes misjonsfelt i Transvaal, Swaziland og Natal.

Det heter at han «tiltrådte reisen» i januar 1921. Slik var den tids språk. Han ble kallet – han hadde et kall.

Kallet

I en alder av 51 år krysser min bestefar det sørlige Afrika, store deler av reisen på muldyr. Det er et rørende foto av ham på hesteryggen, iført tropehjelm, dress og hvit skjorte. Han hadde aldri sittet i en sal før. Men han hadde jo gitt sitt liv i Herrens hender, og ved dagens slutt takker han sin «himmelske fader, som saa naadigt hadde beskjernet mig for alt ondt».

Hvorfor reiser jeg til Afrika, er et spørsmål jeg stiller meg selv. Julens reise til en sørafrikansk gård er min femte reise til det sørlige Afrika. Leter jeg etter å ha et kall, slik min bestefar hadde? Jeg har hørt om prosjekter i Cape Town som har vakt min nysgjerrighet. På tidligere reiser til Afrika har jeg oppsøkt prosjekter, sett hvordan allmennpraktikere, helsesøstre og familieterapeuter har arbeidet. Er det en mulighet for at jeg kan ha en oppgave her? Mine foreldre hadde også et kall, mente de, om å reise ut som misjonærer. De måtte oppgi misjonskallet. Det ble et annet kall her hjemme som senere skulle styre deres livsvei, de viet livet sitt til behandling av mennesker som slet med psykiske lidelser som angst, tvang, depresjon. De hadde et kall og et oppdrag, slik tenkte de om det de trodde var meningen med sine liv.

REISELEKTURE: På sin reise til Afrika i 2006 tok Astri Johnsen med seg sin bestefars bok «Blant Sorte og Hvite i Syd-Afrika. Reiseskildringer» som ble utgitt i 1921.

Hanne Ørstavik skriver i sin bok «Kallet – en roman» om sin farmor at «...hun var kallet, hun hadde en retning og bestemmelse». Kallet krever handling. Hanne Ørstaviks farmor kjempet for å bli sett som verdig til å reise ut som misjonær. Hos henne skulle en annen livsgjerning komme i konflikt med misjonsoppdraget. Kunne det å bli mor også forstås som et kall? Er kjærlighet forenlig med en kallsoppgave? Og er forfatterkallet forenlig med morskallet, undrer Hanne Ørstavik.

Disiplene blir kallet til å følge Jesus og forlate hustru, barn, foreldre og andre forpliktelser. Innenfor den katolske kirke tenker man at alle mennesker har et kall, Guds skapning er ingen tilfeldighet, det finnes en spesiell mening med ens liv som rekker utover den fysiske død. I «Kalt til stillhet» forsøker Hans Fredrik Dahl å forstå sin brors kall om å bli munk i Karteuserordenen, en av de strengeste ordene innenfor den katolske kirke. En handling som for mange av oss ville fortone seg som å velge bort både det private liv og det profesjonelle liv.

Ordet kall er først og fremst forbeholdt de med en tro, det har en religiøs overtone. Helen Bjørnøy sier i et intervju at hun i sin ungdom fikk kallet om å studere til prest. Kunstnere tenker også at de har et kall. Jeg spurte en maler om hvordan han så på sitt arbeid. Det var et kall, det etterlot han ingen tvil om. Selv om politikere ofte fremtrer som drevet av makt, er det vel ingen tvil om at også de kan forstå sitt arbeid som et kall, slik for eksempel George Bush hevder. Nelson Mandela representerer for mange av oss et mer overbevisende eksempel.

Vi andre kan kanskje føle at vi har en stemme inne i oss som prøver å vise oss en vei uten at dette kan kalles et kall. Jeg besøkte for mange år siden et spesielt behandlingssted for anoreksi i Canada. Stedets atmosfære minnet meg om Modum Bad slik jeg opplevde det i min ungdom. Under besøket fikk jeg en sterk følelse av at noe liknende skulle jeg også gjøre. Men jeg hadde ikke mot til å realisere denne fornemmelsen. Selv om jeg ikke har hatt mot til å bygge en institusjon, har jeg likevel viet mye av mitt faglige liv til arbeid med mennesker som sliter med en spiseforstyrrelse.

Drømmen

I have a dream.

Martin Luther King

Ikke alle føler seg bekvem med kallsbegrepet. Noen av oss føler oss heller ikke verdig til å tenke om seg selv at en er kallet. Men mange av oss bærer på en drøm.

«I had a farm in Africa» Slik starter Karen Blixens kjente roman. Hvem drømmer ikke om en afrikansk gård når man leser hennes skildringer av livet i Afrika, eller ser filmatiseringen *Out of Africa*? Familien jeg besøker, har realisert drømmen om en afrikansk farm. To små hus ligger i utkanten av en stor vin- og fruktgård ved foten av mektige fjell og med et blinkende lite vann foran seg. Om natten setter herr og fru Kalkun seg til å sove på taket, froskene i vannet lager en kveldskonsert. Ikke før har jeg sovnet – slik kjennes det ut – så begynner hanen å gale. Om morgenen kan vi sanke inn ferske egg til frokosten, middagen blir krydret med urter fra gården, og vinen er dyrket i vinrankene utenfor husene. På mine små vandreturer hører jeg brøl fra fjellene. Det er ikke løver, blir jeg fortalt, men bavianer. Og det blir ingen løvejakt, som hos Karen Blixen, men en dag blir en av de store bavianene for nærgående, og den må skytes.

Afrikanske dager

Min bestefar foretok sin reise til misjonsstasjonen på muldyr og ved hjelp av oksetransport. Jeg reiser rundt i en gammel landrover for å besøke noen prosjekter. Jeg må kjøre på venstre side av veien, noe som kjennes ok så lenge jeg har en ved siden av meg i bilen. Men alene kjennes det som å være uten det traumeforskningen kaller «protective shield». Men med erfaring minker angsten. Noen av prosjektene er landbruksprosjekter og fører meg gjennom storslått landskap med mektige fjell mot en blå, blå afrikansk himmel. Jeg visste ikke at det fantes minst 50 forskjellige slag tomater som alle smaker og ser forskjellige ut, eller 100 forskjellige ferskensorter. I fjellene i Cape-området skal det være 60 forskjellige typer Erika-er og mange tusener forskjellige blomsterslag.

Townshipen Khayelitsha utenfor Cape Town byr på en annen type landskap. Rønner eller skur av råtne planker eller bølgeblikk, inne er de ofte overraskende hjemlige, med sofa, bilder og TV. Sjøppel, vann, som sikkert er blandet med kloakk, flyter omkring. På små bål mellom skurene stekes geit og annen mat. Andre områder er mer strukturert, med små murhus, butikker og gater hvor vi kan

komme oss fram med bil. En gammel container er innredet til lokaler for et prosjekt for hiv-smittede kvinner der de arbeider med perlebroderi som de selger, enten det er armbånd, hundebånd eller nøkkelringer. Et lite prosjekt som gjør en stor forskjell for noen mennesker, drevet av en entusiastisk psykolog.

Lilly

Jeg møter *Lilly*, en svart kvinne som bor i townshipen Kayamandi utenfor universitetsbyen Stellenbosch. Townshipen ble opprettet i 1946 da den svarte befolkningen ble drevet ut fra Cape Town og henvist hit. Landsbyen består av skur av bølgeblikk og plank. Det er sørgelig å skue, utenfra er det knapt hus, men inne har mange innredet hjem: Senger, sofa, bilder på veggene – og TV. Andre bor i små murhus, som de enten leier av staten eller har bygget selv. Lilly er født her, men måtte flytte til en township der faren var født, da han ble syk. Hun forsørget foreldre og søsken ved å selge «secondhand» klær til dem som var enda fattigere enn henne. Hun hadde ingen utdanning, men lærte seg engelsk ved å se på såpeopera. Etter et voldelig ekteskap rømte hun til en annen township. Hun fikk seg jobb i en bank, men den gikk konkurs og Lilly fikk noen penger i erstatning. For disse kjøpte hun et stykke jord i Kayamandi og en ovn. Ovn ble hennes redning, hun bakte kaker som hun solgte. Etter hvert har hun laget seg et eget firma, «Once upon a stove Homestay». Hun tilbyr vinsmakende turister en annerledes opplevelsesreise... «I too invite them on a journey through the pulsating, colourful and vibrant township of Kayamandi. Here they will experience the true tastes of my African dishes», kan vi lese i hennes lille brosjyre. Vi ble vartet opp av en stolt kvinne, kledd i sin tradisjonelle drakt, som serverte tradisjonell mat og fortalte sin historie. Hun er et eksempel på det vi psykologer nå kaller resiliens; på tross av fattigdom, vold og overgrep har hun klart å bygge seg et eget hjem, hun forsørger tre barn som hun sender på privatskole, og har sin egen lille bedrift hvor gjester kan også overnatte i tillegg til å bli servert tradisjonell afrikansk mat. Lilly fra Kayamandi sier: «Liberating myself and my children, cooking is one of my tools to freedom.»

HJEMME: Artikkelforfatterens bestefar Ludvig Johnsen i Flekkefjord, i nærheten av der han vokste opp. Hver sommer fram til sin død deltok han på misjonsstevne på Lista.

Foto: Privat.

Elvrida

Jeg er invitert på middag ute på landet, mange mil fra N2, som er motorveien mellom Cape Town og Port Elisabeth. Vi kjører på en humpete vei, passerer ensomme, små gårder. Endelig er vi der, før mørket lukker landskapet inn. Et skilt der det står «Goed Vertroen» ønsker oss velkommen. Kveg som beiter, gress i en liten dam, vakre roser, krydder og grønnsaker og et vakkert gammelt hus med strå på taket. Nesten dansk, tenker jeg. En hvithåret eldre (hvit) kvinne ønsker oss velkommen og viser oss rundt i huset. Det er litt annerledes møblert enn husene hjemme i Norge, for eksempel med badekar på soverom (i huset der jeg bor under mitt besøk på «den afrikanske farm», har vi badekar i stua). Hun forteller at hun og mannen, som var lege, flyttet hit for 30 år siden for å leve et annerledes liv. De fikk

et barn, som druknet på en tragisk måte. Senere døde mannen, og her bor hun alene, med to svarte arbeidere, kuer, ender og en hund – alle hvite sørafrikanere som bor på en farm, ser ut til å ha en hund. Hun driver en slags «bed and breakfast» hvor man også kan få middag med ingredienser fra hennes hjemmelagde produkter; fra griser, ender, grønnsaker og frukt. Hun produserer også sin egen vin, selv om hun i utgangspunktet ikke hadde greie på dette. Om nettene, betrør hun meg, sover hun med dørene åpne ut mot haven.

Det er urettferdig å sammenligne disse to kvinnene; Lilly og Elvrida. De har hatt så forskjellige forutsetninger, likevel har de også begge vært utsatt for personlige tragedier mange av oss ville bukket under for. Og kan deres traumer sammenliknes? Den ene voldtatt og slått, kjempet mot fattigdom. Den andre mistet et lite barn, et traume de fleste av oss som har vært foreldre, har vanskelig for å forestille oss at vi ville klart å leve videre med.

Likevel har de dette felles: De har klart å skape sitt eget liv, virkeliggjort sine egne drømmer.

Hva er en drøm, og når får den betydning for virkeligheten og for livet vi lever?

En drøm kan i likhet med et kall gi mening og retning til ens liv, slik det har gjort for Lilly og Elvrida. Den krever også mot hvis den skal gjøres til virkelighet. Debora Ross, en amerikansk psykolog, understreket at det er viktig å ha en drøm. Den må ikke være altfor stor, slik at den aldri blir realisert, men den må heller ikke være så liten at den ikke gjør noen forskjell.

En psykologisk reise

Reisen til Afrika ble en indre reise, som satte i gang en refleksjon over mitt faglige liv. I mer enn 30 år har jeg arbeidet som psykolog. Hva har vært min motivasjon, min drivkraft for å vie så mye av mitt liv, mine krefter og mitt engasjement til psykologgjerningen?

Som ung var min drøm å lindre lidelser, leve seg inn i å forstå andres liv. For å realisere denne drømmen ble jeg psykolog. Jeg ønsket å bli psykoanalytiker for å kunne utforske mer av sinnets hemmeligheter. Jeg ble i stedet familieterapeut, opptatt av å forstå mennesker i en familie, sosial og kulturell kontekst.

Drømmen om å skape, om å forstå og å se sammenhenger har vært, og er fortsatt, en viktig drivkraft i mitt arbeid og mitt liv. Ganske tidlig kom også drømmen, eller skal jeg kalle det trangen, til å formulere erfaringer, knytte dem til teorier som jeg var opptatt av. Også motsatt – å utstyre teoriene med kjøtt og blod. Å arbeide klinisk, skrive om sine erfaringer og undervise ble en måte å integrere forskjellige kunnskapsområder på. Slik opprettholdes nysgjerrigheten gjennom mange år og hindrer utbrenthet.

Familieterapi som visjon

Siden jeg ble interessert i familieterapi på midten av 70-tallet, har jeg hatt et sterkt engasjement i feltet. Kan et slikt engasjement ha likhetspunkter med et kall? Det har vært et engasjement som har gitt retning og mening i livet mitt. Jeg har følt et ansvar for å utøve, formidle og videreutvikle dette feltet og er frimodig nok til å tenke på meg selv som tilhørende den første generasjonen systemiske familieterapeuter i Norge. Spørsmålene har vært mange: Hvordan er forholdet mellom psykologisk teori og systemisk tenkning? Hvordan skal vi forstå individet i systemet? Hvilken plass har følelser i familieterapeutisk arbeid? Ja, hva er følelser? Forholdet individ, system, følelser har vært sentrale temaer. Kan nyere forskning innenfor genetikk og nevrobiologi være nyttig for oss familieterapeuter? Min motivasjon har ikke vært preget av karrierelyst, da hadde jeg gjort andre valg. Det har ikke vært

et oppdrag utenfra som har styrt meg, og slik sett ikke et kall, men en kraft som er skapt i møtet med utfordringene som jeg har møtt.

Lilly og Elvrida har begge en drøm de realiserer. Jeg tenker at det skal en sterk indre kraft og en tro til for å realisere slike drømmer. Et kall og en drøm kan oppleves som en kraft, enten som en kraft utenfor en selv, slik kallet ofte beskrives, eller som en indre kraft, slik en drøm kan oppleves.

Ettertanker. Å reise

Der jeg sitter på flyplassen i Cape Town og venter på flyet som skal bringe meg nordover og hjemover, grubler jeg over bibelsitatet som står som et slags motto eller innledning til min bestefars bok. Hva betyr det at han har valgt nettopp dette bibelsitatet? Det handler om å ha et oppdrag, en oppgave, eller kall. For min bestefar er det vel sannsynligvis de svarte, hedningene, som han kaller dem i sin bok, han tenker på; de som ikke er av denne sti, eller tilhører denne flokk, men som skal føres frem.

I likhet med min bestefar ferdes også jeg blant svarte og hvite i Sør-Afrika. «Kløften mellom de hvite og sorte,» skriver han, «er større enn det som kommer fram hjemme.» Den kløften er fortsatt stor. Men fortellingen om de svarte og hvite – før og nå – er for stor for dette essayet.

Å reise skaper avstand til ens daglige liv, en avstand som gir andre og nye perspektiver på eget liv. Afrika-reisen ga mulighet til å gruble over levd og ulevd liv. Jeg har ikke en gård i Afrika, men et lite småbruk på Sør-Vestlandet. Her kan jeg lage drømmer om livet, drømmer som kan føre til nye reiser. Jeg vet at jeg sikkert vil reise tilbake til Afrika, ikke på jakt etter et oppdrag eller kall, men for å forstå mer av eget og andres liv, enten vi er hvite eller fargede.

Referanser

- Blixen, K. (1970). *Out of Africa*. New York: New Random House.
- Dahl, H. F. (2005). *Kalt til stillhet. Min bror Dom Philip*. Solum Forlag.
- Johnsen, L. (1921). *Blant sorte og hvite i Syd-Afrika. Reiseskildringer*. Askim: Polykarp Pettersen Bok- og akcidenstrykkeri.
- King, M. L. (1963). «*I have a Dream*.». Tale ved Lincon Memorial, Washington D.C., 28. aug. 1963.
- Ørstavik, H. (1006). *Kallet – en roman*. Oslo: Oktober forlag.